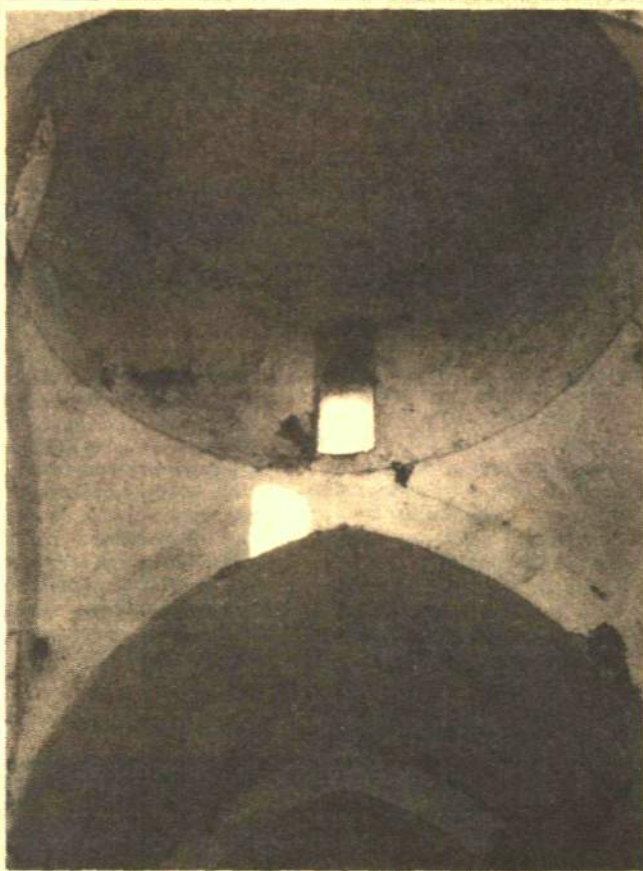

Buradan söküldü — Kıbrıs'ta Magosakentinin yakınlarındaki, eski adıyla Lysi, yeni adıyla Akdoğan köyündeki 4 metreye 10 metrelik küçük kilise, son yılların en büyük tarih soygununa sahne oldu. Yukarıdaki fotoğrafta kilisenin boş kalan kubbe ve apsisi görülüyor.

Ana kubbedeki fresk — Aydın Dikmen'in Magosa Akdoğan köyü yakınlarındaki Aziz Themonianos Kilisesi'nden söküp götürdüğü en büyük parça, yukarıdaki İsa tasviri. 2 metre 77 cm çapında ve 1 metre 23 cm yüksekliğindeki kubbeden sökülüp ABD'ye götürülen İsa tasvirinin onarımı için 4 uzman 4 yıl boyunca çalıştı. Kubbeden sökülüşü sırasında büyük hasar gören freskin onarımı için 1.5 milyar lira harcandı.

Çalınan tarih: Yine Kuzey Kıbrıs, yine Aydın Dikmen

Koca kubbeyi çaldılar

Aydın Dikmen Kuzey Kıbrıs'ta Magosa yakınlarındaki bir kilisenin kubbesinde ve apsisinde bulunan freskleri parçalayarak Amerika'ya kaçırdı ve sattı. ABD'nin Houston kentindeki Menil Vakfı, freskleri Kıbrıs Rum yönetimi adına Aydın Dikmen'i tehdit ederek satın aldı. Houston'daki Menil Vakfı, freskleri Aydın Dikmen'den satın almazdan önce Bizans uygarlığının yaşadığı ülkelere sordu: "Bu freskler ülkenizden kaçırılmış olabilir mi?" Türkiye, Menil Vakfı'na verdiği yanıtta "Olabilir de olmayabilir de" dedi. Vakıf üsteledi: "Ya kanıtla ya sus".

Kıbrıs Rum yönetimi, fresklerin Ortodoks kilisesinin malı olduğunu kanıtladı ve Menil Vakfı ile pazarlığa oturdu. Pazarlık sonunda yapılan anlaşmada vakıf freskleri 15 yıllığına aldı. 15 yılın sonunda fresklerin Rum tarafına geçip geçmemesi konusunda yeniden pazarlık yapılacak. Aydın Dikmen, freskleri satmak için 2 milyar lira istedi. Ancak vakıf, Dikmen'e masraflarını karşılaması için 300 milyon verdi. Sökülürken hasar gören fresklerin onarımı için 4 yılda 1.5 milyar harcandı. **ÖZGEN ACAR'ın haberi 15. Sayfada**

Koca kubbeyi çaldılar

ÖZGEN ACAR

NEW YORK — Dünyada en önemli üç kilise mozaiginden bir bölümünü Kıbrıs'tan kaçıran ABD'de satan Aydın Dikmen'in bir başka kaçakçılık olayını daha açıklıyoruz. Dikmen, yine Kıbrıs'ta, Magosa yakınında bir Bizans kilisesinin kubbesinde ve apsisindeki tüm freskleri önce Almanya'ya kaçırdı ve daha sonra bunları 1983 yılında Teksaslı bir zengin koleksiyoncuya sattı. Teksaslı koleksiyoncu Dominique de Menil, 14. yüzyıl Bizans fresklerini Dikmen'den satın almadan önce Kıbrıs Rum yönetiminin "olur" unu sağladı. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi ve Rum yönetimi ile Menil Vakfı arasında yapılan bir anlaşmaya göre freskler Houston'daki müzede 15 yıl sergilenecek ve süre dolunca Kıbrıs'a dönüp dönmemesine o zaman yeniden yapılabilecek görüşmelerle karar verilecek.

Kıbrıs'ta Magosa kenti yakınındaki (eski adı Lysi) Akdoğan köyünün biraz dışında yaklaşık (4x10 metre) boyutlarında küçük bir kilise vardır. Aziz Themonianos adını taşıyan ve 14. yüzyılda Bizansın son döneminde keşişlerce yapıldığı belirlenen bu şirin kilisenin kubbesindeki resimlerin yüksekliği 123 cm yarıçapında, eni 277 cm çapındadır. Apsisinin boyutları ise (128x215x144 cm)dir.

Kubbesinde, İsa'yı melekler arasında ve apsisinde Cebraiil ile öteki melekleri gösteren bu freskler 1980'li yılların başında gizlice parça parça sökülerek Kıbrıs dışına kaçırıldı.

KKTC yetkililerince 1984 yılında yapılan soruşturmada sanıklar bulunamadığı gibi, yakın bir tarihe kadar bunların nerede olduğu hakkında en ufak bir ipucuna rastlanamadı. Oysa, KKTC'nin soruşturma yaptığı sırada Lefkoşa'daki yeşil hatın öte yakasında çok yetkililer, Münih-Londra-Houston arasında freskler konusunda önemli bir anlaşmanın pazarlığını yapıyorlardı.

"Kilim uzmanı" aracı

Yani Petsopoulos, Türk halıcılık dünyasında ünlü "Kilim" kitabı ve "İznik Çinileri" üzerinde inceleme yazıları ile tanınır. Kıbrıs'tan kaçırılan bu fresklerin akıbeti konusunda ilk bilgi ulaşan kişilerden biri de ailesi İstanbul'dan Yunanistan'a göç eden, Londra'da sanat eserleri ticareti yapan ve Osmanlı sanatı üzerine kitaplar yazan Yani Petsopoulos'tur.

Londra'daki evinde mart ayının son haftasında kendisiyle konuştuğu Yani Petsopoulos "Akdoğan'daki kiliseden gelen kubbe ve apsis freskleri hakkında ilk kez 1983 haziranında Aydın Dikmen ile Bayan Menil arasında köprü kurarak bu satış işinin gerçekleştiğini" doğruladı. Petsopoulos Cumhuriyet'e yaptığı açıklamada "Aydın Dikmen

fresklerin satışı ile ilgili her aşamada rol oynadı" dedi.

"Dikmen tek başına pazarladı"

Bu görüşmeden önce Kuzey Kıbrıs'ta konuştuğum, "bugün adanın bir numaralı eski eser tüccarı olduğunu" bana itiraf eden ve Dikmen ile çeşitli ortak işler yapmış olan Kıbrıslı Türk kaçakçısı, adını açıklamamam koşulu ile özetle şunları söyledi:

"Bu fresklerin ülke dışına çıkarıldıktan sonra yabancılara pazarlanmasında Aydın Dikmen tek başına hareket etti. Kendisine hiçbir biçimde Münih ya da Londra'da bulunan öteki Türk antika kaçakçıları ne yardım ettiler ne de ortaklık... Gerek fresklerin ve gerekse mozaiklerin yabancılara satış işlemini Aydın bizzat kendisi yürüttü."

Freskleri satın alan Menil Koleksiyonunun Müdürü Walter Hopps, Houston'dan New York'a geldiğinde iki kez beni aradı ve freskler üzerine konuştu. Hopps, sonbahardaki ilk konuşmamızda "Freskleri bir Orta Avrupa kentinde bir Türk satıcıdan Petsopoulos aracılığı ile satın aldıklarını" söylemekle yetindi.

Geçen hafta sonunda yine New York'taki konuşmamızda ise Hopps'a "Freskler ile Dikmen arasındaki bağlantıyı sordüğümde" yorum yapmadı. Ancak beş dakika sonra telefonla yeniden arayarak "Mozaik olayının İndiana eyaletinde mahkemeye yansması nedeniyle, Menil Vakfı'nın avukatının hiçbir biçimde freskler konusunda benimle konuşmaması gerektiğini kendisine söylediğini, bu nedenle sorumu üzümlere yazılamayacağımı" bildirdi.

Hopps, kendisiyle ilk konuştuğumda, Petsopoulos'tan gelen öneri üzerine "duvar resimlerini görmek üzere adını açıklamadığı bir Orta Avrupa kentine, bir Türk centilmeni ile görüşmek üzere gittiğini" söylemiş ve "resimlerin arkasındaki alıcılardan küçük örnek parçalar alarak, bunlar üzerinde gerekli bilimsel analizleri yaptırdık ve hepsinin orijinal olduğunu anladık" demişti.

Bu arada Menil Müzesi yetkilileri "adını vermedikleri ve bir Türk centilmeni olduğunu söylediği Türk satıcının kendilerini ikna etmek için freskler konusunda Türkçe yazılmış bir makalenin yanı sıra bazı belgeleri de kendilerine gösterdiğini" bana açıkladı. larsa da bu belgelerin niteliği hakkında bilgi vermekten kaçındılar.

Kıbrıs'taki bir Bizans kilisesi hakkında Türkiye'de bir bilimsel yazı düşünülmeyeceği için makalenin uydurma ve söz konusu belgelerden birinin de mozaik olayında kullanılan "Başbakan Osman Örek imzalı sahte belge olduğu" anlaşıyor.

Osmanlı eserleri ile donatılmış evinin ilk katındaki salonda konuştuğum Petsopoulos olayların

bundan sonraki gelişimini özetle şöyle anlattı:

"Menil Koleksiyonunun eski eser bölümü sorumlusu Dr. Bertrand Davezac, Bizans eserleri konusunda dünyanın en zengin arşivine sahip Washington'daki Dumbarton Oaks Müzesi'nde, ben de Londra'da benzeri bir arşiv zenginliğine sahip Courtauld'da inceleme yaptık. Gariptir, hiçbir yerde bu duvar resimleri ile ilgili ne bir bilgiye ne de fotoğrafa rastladık."

Bundan sonra olanları ise Hopps şöyle özetledi:

"Müzemizin avukatları, Bizans İmparatorluğu nerede gelişmişse ve bugün o topraklar üzerinde ne kadar devlet kurulmuşsa (SSCB ve Arnavutluk dışında ve Türkiye dahil) hepsinin yetkili bakanlık ya da kuruluşlarına bir mektupla birlikte satıcıdan aldığımız fotoğrafları gönderdiler. Avukatlar, 'Bu duvar resimleri ünkizden çıkmış mıdır? Çıkmışsa yasal yollardan mı ihraç edilmiştir? Bu soruya en kısa zamanda lütfen yanıt veriniz' diye sordular."

Menil Koleksiyonunu Houston'da barındıran müzenin müdürü Hopps "Hiçbir ülke 'bizden çıkmış' dedi. Sadece Lübnan, iç savaşı gerekçe göstererek yapacakları inceleme için biraz daha süre tanınmasını istedi" dedi.

Petsopoulos ise "Bu arada aralarında Türkiye de olmak üzere birkaç ülke 'bizden olabilir de, olmayabilir de' gibilerden yuvarak yanıtlar verdi. Bunun üzerine, müzenin avukatları kendilerine 'kanıtı ya da çeneni kapa' anlamına gelecek nazik bir mektup daha yazdılar. Ancak Kıbrıs Rum yönetiminin Washington'daki Büyükelçiliği, somut kanıt ve fotoğraflarla avukatların karşısına çıktı" diye konuştu.

Garip bir rastlantı Menil Müzesi'nin avukatları bu olaydan iki yıl sonra, Karun'un Hazinelei davasında New York Metropolitan Sanat Müzesi'nin avukatları olarak Türk hükümetinin karşısına yeniden çıkacaklardır.

Dikmen tehdit ediliyor

Kıbrıs'tan gelen uyarı içerikli yanıt üzerine Petsopoulos devreye girerek Aydın Dikmen - Menil Vakfı - Kıbrıs Rum yönetimi arasında elçilik yaparak mekik dokur. Petsopoulos anlatımını şöyle sürdürdü:

"Kıbrıslılar 'Freskler Ortodoks Kilisesinin malıdır' diyorlardı. Menil Vakfı da sahipli, üstelik çalıntı ve kaçak malı satın almak istemiyordu. Satıcının önünde ise üç yol vardı: Ya mutlakla Menil Vakfı'na satacağı ya sahibine geri verecekti ya da bunları tahrip edip ortadan kaldıracaktı.

Tahrip edemezdi, çünkü fotoğraflarını vermişti. Bunlar polise verildiğinde 'çalıntı malı bilerek satmak ve sanat eserini bilerek tahrip etmek' dünyanın her yerinde suçtu. Sahibine de geri vere-

mezdi. Çünkü satıcı para kazanmak istiyordu. Bu durumda kaç olursa olsun Menil Vakfı'na satmak zorunda olduğu kendisine güzelce anlatılmıştı. Buna bir çeşit tehdit de diyebilirsiniz..."

Petsopoulos, sacayağının Dikmen tarafını ayarladıktan sonra Menil ile Kıbrıs'ı anlaştırmak durumundaydı. Dinsel duygularının çok güçlü olduğunu Houston'da koleksiyonunu barındıran müzesinin ve depolarının özel izinle gezirken sezinlediğim Bayan Menil, İsaltı, Cebrailli bu duvar resimlerini çok sevmişti. Ama geri vereceği bir esere de boşu boşuna para harcamak istemiyordu.

Ortodoks kilisesi ve yönetim

Kıbrıs'ta ayrıca bir başka sorun daha vardı. Taraflardan biri Ortodoks kilisesi, diğeri de devletti. Devletin Dr. Vassos Karahillorgis gibi deneyimli yöneticilerinin etkisiyle kilise güçlük ve şöyle ikna edildi:

"Taş duvar üzerine, samanla karıştırılmış bir alçı sıva üzerine yapılmış bu resimleri satıcısı kirabilir, toz haline getirebilir ve kimse bunlara değil sahip olmak, bir daha hiç kimse göremez bile. Kilise boşuna inat etmemeli..."

Sonuçta taraflar şöyle uzlaştı:

Menil Vakfı bu duvar resimlerini satın alıp, restore edip, özelliğine uygun bir yapı ve amaç içinde 15 yıl süreyle sergileyecekti. Duvar resimlerinin Kıbrıs'a iade edilip edilmeyeceğine taraflar 15 yıl sonra karar vereceklerdi.

Bayan Menil, fresklerin alımı ve restorasyonu için 1984 yılında toplam 900 bin dolar civarında (yaklaşık 2 milyar lira) çekler ödedi. Bu çeklerin tamamı Aydın Dikmen'e verildi.

İngiltere'de 4 kudemli restorator, kilisenin duvarından dilim dilim kesilerek sökülürken önemli zarar görmüş bu freskleri birleştirip kubbe ve apsis biçimine sokmak için 4 yıl süren titiz bir çalışma yapmak zorunda kaldı.

Bu nedenle Bayan Menil'in çekleri 750 bin dolar (yaklaşık 1,5 milyar lira) restorasyona ve kubbe ile apsisin özel bir biçimde Londra'dan Houston'a taşınmasına ve sigorta işlemlerine gitti.

"Dikmen bu işten ne mi kazandı?" sorusuna karşılık yetkililer "bir milyon dolar (yaklaşık iki milyar lira) isteyen bir satıcının eline bu koşullarda geçse geçse, ancak 150 bin dolar (yaklaşık 300 milyon lira) geçmiştir. Tehditten sonra Dikmen, 'Hiç olmazsa masraflarımı çıkarayım, yeter... N'olur, hiç olmazsa sermayeyi kurtarayım!' diye yalvar yakar olduğu için kendisine ancak bu kadarak verilmiştir. Yoksa hem paradan hem de özgürlüğünden olacaktı" diyorlar.

SÜRECEK